

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1939

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
46 — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ — 46
ΑΘΗΝΑ II

Ε.Υ.Δ. της Κ.ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΣΤΙΧΟΣ ΚΑΙ ΠΟΙΗΣΗ

Ο στίχος είναι ένας τρόπος να πάρει μορφή, μέσα στο χώρο που δίνεται στην όμιλία μας, ό,τι γεννιέται από τη φαντασία. Ο μόνος τρόπος που τόσο η φαντασία όσο και η σκέψη μπορούν να τον μετρήσουν, κι' έτσι να τον εκτιμήσουν, να τον θυμηθούν. Ο στίχος είναι ή γραμμή του ποιητή όπως ή γεωμετρία αρχίζει από το σημείο και τη γραμμή, έτσι ή ποίηση αρχίζει από το γράμμα και το στίχο. Μας είναι απαραίτητη ή γραμμή για να κατανοήσουμε τί είναι επίπεδο, για να αφαιρέσουμε από τον άμορφο χώρο, που δίνεται στις αισθήσεις μας, το επίπεδο και την παράστασή του. Έτσι, για να υποτάξουμε σ' ένα ρυθμό την ανθρώπινη όμιλία, σ' ένα ρυθμό που να τον κατέχουμε κι' όταν παύει ή όμιλία του θνητού ατόμου στο διπλανό του, μάς είναι απαραίτητος ο στίχος σά γραμμή του χώρου της όμιλίας, που είναι και χώρος της ποίησης.

Όπως υποθέτουμε πως ή γραμμή προχωρεί στο άπειρο, έτσι δε θα νιώσει κανείς τί σημαίνει λυρισμός αν δεν υποθέσει πως ο στίχος έχει ένα δικό του δρόμο στο άπειρο, ανεξάρτητα από τη συνέχεια των άλλων στίχων.

**

Γράφοντας σε στίχους, γράφουμε για να μείνει ή όμιλία μας και για μάς τους ίδιους και για τους άλλους, σά να σκεπτόμαστε πως διαφορετικά χάνεται, σά να μην τρέφουμε εμπιστοσύνη στη μνήμη μας (ας αναλογιστεί κανείς τη λεγόμενη ιστοκή εξήγηση του στίχου), σά να μην ξέρουμε άλλο διαρκή χώρο για την όμιλία μας από κείνον που γεννιέται τότε που γεννιέται και ο στίχος. Όπως ή γεωμετρία ανακαλύπτεται για να υποτάξουμε το χώρο της φύσης, έτσι με την ποίηση το άτομο ανακαλύπτει το χώρο που αρμόζει στην όμιλία του, και τον χωρίζει σε στίχους για να τον υποτάξει και όχι μονάχα για να τον υποτάξει, αλλά και για να τον συντηρήσει για όσους έρχονται ύστερα. "Αν ο χώρος της γεωμετρίας εφαρμόζεται στη φύση, δεν είναι όμως ακριβώς ο τόπος της φύσης, αλλά ένας χώρος που από το άτομο κατασκευάζεται" το ίδιο συμβαίνει και στην ποίηση, και μάλιστα πιο έντονα

και καθαρά, γιατί εδώ πρόκειται για όμιλία και όχι για φύση. Ο ποιητής που κατασκευάζει το στίχο δεν αφαιρείται μακριά από την όμιλία, ενώ ο γεωμέτρης που υποθέτει τη γραμμή αφαιρείται ολότελα, ξεχνάει κυριολεκτικά τη φύση, που δεν παύει μ' αυτό να του είναι βίωση, αφού παραδέχεται τον έαυτό του γεωμέτρη, αφού, θέλοντας μη θέλοντας, είναι ο ίδιος γεωμέτρης. Γιατί αν ο ένας σκοπός της γεωμετρίας είναι το ίδιο το άτομο που την κατασκευάζει, ο άλλος, εξ ίσου σημαντικός, είναι ή φύση.

Ο στιχουργός δεν αφαιρείται από την όμιλία, αφού την εργασία του την κάνει ακριβώς για να συγκρατήσει την όμιλία του.

**

Ο στίχος είναι ή φράση που γίνηκε εὐθεία, και που ακριβώς γιατί έγινε εὐθεία, έχει τη δυνατότητα της διάρκειας. Σαν εὐθεία, ο στίχος προχωρεί στο άπειρο, αλλά σαν εὐθεία... Σά στίχος, το πράμα είναι πολύ πιο δύσκολο!

Ο στίχος δεν είναι απλώς ή εὐθεία του γεωμέτρη, που άλλωστε και για το γεωμέτρη είναι μια υπόθεση. Ο στίχος για τον ποιητή είναι ή εὐθεία, αλλά πλούσια από νόημα, και που κατευθύνεται όχι μονάχα στο άπειρο, αλλά και προς όλα τ' άτομα, προς τον άνθρωπο. Θυμάμαι ένα στίχο του Δρίβα, που εκφράζει θαυμάσια, κατά τη γνώμη μου, τη λαχτάρα του ποιητή για την εὐθεία, που είπα πιο πάνω:

Διψώ τη γραμμή την ίσια γραμμή το ταξίδι...

Ο Δρίβας μιλάει για ταξίδι, γιατί δεν ξέρει που πηγαίνει. Όμως δε βλέπει. Είθε, με αγνότητα ένστίχτου και καρδιάς, την πρωταρχική ανάγκη, που νιώθει ο ποιητής, της εὐθείας.

**

Χωρίς την εὐθεία δε μπορούμε να διακρίνουμε το χώρο από το χρόνο. Έτσι, χωρίς το στίχο, δε μπορούμε να διακρίνουμε την όμιλία που διαρκεί από τα λόγια που πηγαίνουν χαμένα. Η όμιλία έχει και χώρο και χρόνο δικούς της, αλλά ένα χώρο κι' ένα χρόνο που δε μπορείς να τους χω-

ρίσεις τόν ένα από τόν άλλο· γιατί ή όμιλία δηλώνει στό άτομο τόν ένυπάρχοντα άνθρωπο, και ό άνθρωπος έχει μέσα του και χώρο και χρόνο, αλλά σάν ούσιες πού δέ διακρίνονται ή μιά από τήν άλλη.

Καταχρηστικώς μπορεί νά όνομαστει ή όμιλία ή πεζός λόγος. Με τήν πεζογραφία τό άτομο θέλει και δέ θέλει ν' αποχωριστεί από τή φύση, από τόν κόσμο εκείνο πού βρήκε έτοιμο σά γεννήθηκε. Θέλει, άφοϋ δημιουργεί, άφοϋ πράττει· δέ θέλει, όσο ή δημιουργία του, ή πεζός του λόγος, δέν υπόκειται σ' ένα νόμο, πού από τό άτομο επίσης νά δημιουργείται, από ένα άτομο πού δέ θέτει, δέν προβλέπει μιά φύση-μυστήριο· γιατί τουναντίον άν ένας νόμος διέπει όποια πεζογραφία, είναι ένας νόμος ανάλογος με τούς νόμους πού διέπουν τή φύση, πού αναφέρονται στη φύση· άσχετα τώρα με τό γεγονός, πού κι' αυτός τούς νόμους τούς δημιουργεί τό άτομο, τό άτομο-φυσικός επιστήμονας· όπωσδήποτε, πρόκειται γιά νόμους (τόσο εκείνος τής φύσης, όσο και εκείνος τής πεζογραφίας) ούσιαστικά διαφορετικούς από τό νόμο, άς πούμε έτσι, τής όμιλίας, άν νόμο θεωρήσουμε και παραδεχτούμε τό στίχο.

Ό στιχουργός κατά ένα κάποιον τρόπο κουβεντιάζει. Κουβεντιάζει, λέω, γιατί έννοώ πώς μιλεί και γιά νά τόν άκούσει ή διπλανός του, όχι μονάχα γιά νά μιλήσει καθαρά, γιά νά μιλήσει στόν έαυτό του, πού και τούτο συμβαίνει, και μάλιστα προπάντων τούτο συμβαίνει στό ποίημα, στό ποίημα πού αξίζει νά όνομαστει λυρικό. "Ό,τι έγώ λέω «κουβέντα», ένας Γάλλος θά τό έλεγε «discours». Άλλά ένας Γάλλος δέ διακρίνει ανάμεσα στά λόγια πού άπευθύνω στόν έαυτό μου κι' εκείνα πού άπευθύνω στους άλλους.

Ό κόσμος τού στιχουργού δέν είναι τόσο ό κόσμος τών στίχων, όσο ό κόσμος πού έχει όρια και νόμους τούς στίχους. Γι' αυτό και μάς επιτρέπεται νά πούμε πώς άκόμα και ή καθαρότερος τών στιχουργών, ή λυρικός ποιητής, συναναστρέφεται με τούς διπλανούς του, κουβεντιάζει μαζί τους. Άλλο ζήτημα τώρα πού δέ θά έννοήσουν τό λυρικό ποιητή όσοι δέν κατανοούν και δέν παραδέχονται πώς οί στίχοι, σάν όρια και σά νόμοι, δεσμεύουν τήν ήλια τή φύση τού ποιητή. Ό στιχουργός όμως έκδηλώνεται στους διπλανούς του· ένας λόγος πού μεταχειρίζεται τό στίχο είναι ίσως κι' αυτός· πώς ή στίχος είναι τό πιό σύντομο μέσο έπικοινωνίας τού έαυτού μας με τή σκέψη μας

και με τή φαντασία μας, όπως ή εϋθεία είναι ή πιό σύντομη γραμμή ανάμεσα σε δυό σημεία. "Άς προσθέσουμε πώς ή στίχος, ακριβώς γιατί είναι τό πιό σύντομο, είναι και τό ελικρινέστερο μέσο έπικοινωνίας τού έαυτού μας με τή σκέψη μας και τή φαντασία μας· άπατώνται συνεπώς όλοι όσοι νομίζουν πώς ή γνήσιος ποιητής χρησιμοποιεί τό στίχο γιά νά κρυφτεί πίσω του." Ένας ωραίος στίχος δέν είναι ποτέ προσωπείο. Είναι κάθε άλλο παρά προσωπείο.

Κάθε στίχος έχει ένα όρισμένο αριθμό συλλαβών· στην ποίηση τής Δύσης και στη δική μας νεοελληνική ποίηση, τά ποιήματα πού άκολουθούν τήν παράδοση γράφονται σε στίχους πού κρατάν όλοι τόν ίδιο αριθμό συλλαβών, αλλά και άν τούτο δέ συμβαίνει στά ποιήματα με τούς λεγόμενους ελεύθερους στίχους, πάντως και σε τούτα (όταν δέν άντανακλάνε τις ακρότητες τών υπερρεαλιστικών θεωριών στην υπερβολή τους) υπάρχει μιά αναλογία ανάμεσα στους αριθμούς τών συλλαβών τού κάθε στίχου· εκείνη τουλάχιστον ή αναλογία πού — μαζί με τις έσωτερικές τού στίχου άρμονίες τών φωνηέντων και τών συμφώνων — επιτρέπει στην όμιλία μας νά φανερώσει, νά κάνει άπτή, τή μουσική πού τής άνήκει.

Ένας στίχος, όπως είναι γνωστό, δέ μπορεί νά υπερβεί έναν όρισμένο αριθμό συλλαβών. Άλλ' αυτό δέ γίνεται γιατί ή όμιλία μας σάν όμιλία έτσι επιβάλλει, αλλά γιατί ή αναπνοή μας από τή μιά μεριά, και ή συγκέντρωσή μας πάνω σ' εκείνο πού μπορεί νά όνομαστει ένα λυρικό σημείο τού όρίζοντα, από τήν άλλη, έχουν μιά ένταση περιορισμένη.

Άπό τή γνήσια άποψη τής όμιλίας (πού έστω και άν δέ βρίσκει έφαρμογή, κρίνω σκόπιμο ν' αναφέρω . . .), ή στίχος δέν έχει περιορισμό συλλαβών, ή στίχος, όπως έλεγα και στην αρχή, είναι άπλώς μιά εϋθεία. Τό ποίημα είναι μιά συνέχεια από εϋθείες, και όπως ή εϋθεία έχει τέλος μονάχα στό άπειρο, έτσι και τό ποίημα, είτε τό συλλάβεις σά σύνολο από εϋθείες παράλληλες, είτε σά σύνολο από εϋθείες πού έφάπτονται, δέν έχει τέλος παρά μέσα στό άπειρο. Ταυτόχρονα όμως, συγκροτεί ένα επίπεδο μέσα στό κενό, ένα συγκεκριμένο επίπεδο όμιλίας· έτσι και μιά ποσότητα από εϋθείες συγκροτεί ένα επίπεδο μέσα στό κενό, αλλά τούτο τό λέμε «γεωμετρικό χώρο», και όχι όμιλία. Χωρίς νά παραλείψουμε τό γεγονός πώς ή όμιλία υπάρχει και χωρίς τούς στίχους τού ποιητή, ένώ ή γεωμετρικός χώρος δέν ύφίσταται χωρίς τήν εϋθεία τού γεωμέτρη.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΑΡΑΝΤΑΡΗΣ